

ACADEMIA ROMÂNĂ

Comitetul Român pentru Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii

– Divizia de Istoria Științei –

STUDII ȘI COMUNICĂRI/DIS

Vol. XV/2022

Editura MEGA

STUDII ȘI COMUNICĂRI / DIS

Vol. XV / 2022

STUDII ȘI COMUNICĂRI/DIS

– publicație fondată de acad. Gleb Drăgan –

REDACȚIA:

Director: dr. Dumitru MURARIU
membru corespondent al Academiei Române

Consilier editorial: dr. Valentin MARIN

Redactor șef: Acad. Mihail-Viorel BĂDESCU

Redactor șef adjunct: dr. Tiberiu TĂNASE

Secretar de redacție: C.Ș. Mirela-Adriana ANGHELACHE

Colegiul de redacție: Viorela-Valentina DIMA, Edith-Mihaela DOBRESCU, Emilian M. DOBRESCU, Dan GÎJU, Emil HEDEȘIU, Marian MOȘNEAGU, Alba-Iulia-Catrinel POPESCU, Nicolae ROTAR, Narcis ZĂRNESCU.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine autorilor

Adresa redacției:

Calea Victoriei, nr. 125, camera 31, sectorul 1 București, cod 010071

Adresa web: <http://www.studii.crifst.ro>

Administrator pagină web: Andrei Lămureanu

ACADEMIA ROMÂNĂ
Comitetul Român pentru Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii
– Divizia de Istoria Științei –

STUDII ȘI COMUNICĂRI / DIS

Vol. XV / 2022

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca, 2022

Revista este inclusă în baza de date internațională CEEOL

© Autorii, 2022

Responsabilitatea conținutului, interpretărilor și părerilor
exprimate în paginile revistei revine exclusiv autorilor.

ISSN 1844 – 9220
ISSN-L 1844 – 9220

Editura MEGA
Cluj-Napoca
e-mail: mega@edituramega.ro
www.edituramega.ro

*În memoria dlui col (r) dr. ist. Valentin MARIN,
cel care a însuflețit această revistă*

CUPRINS

157 DE LA NAȘTEREA LUI DRAGOMIR HURMUZESCU
100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI EDMOND NICOLAU
150 DE ANI DE LA MOARTEA LUI ION HELIADE RĂDULESCU

Filofteia REPEZ, Nicolae-Florin PRUNĂU Omagiu savantului român Dragomir Hurmuzescu.....	19
Stan PETRESCU Dragomir Hurmuzescu, remarcabil fizician, inventator, profesor și ctitor al radiofoniei românești.....	35
Eufrosina Otlăcan Edmond Nicolau, 100 de ani de la naștere.....	47
Eufrosina OTLĂCAN Ion Heliade Rădulescu, ctitor al Școlii românești.....	53

EVOCĂRI

Valentin-Stelian BĂDESCU Medici musceleni de altădată – Ovidiu Vlădescu, un medic al unor vremuri demult apuse.....	61
Curcă DUMITRU File din istoria Facultății de medicină veterinară din București. Partea a II-a: 100 de ani de la transformarea Școlii superioare de medicină veterinară în Facultatea de medicină veterinară, arondată între anii 1921 și 1948 Universității din București.....	99
Iorgu PETRESCU, Angela PETRESCU Grigore Antipa – Raportul prezentat în fața Academiei Române despre activitatea sa în timpul ocupației străine a Bucureștilor din Primul Război Mondial	145

Stan PETRESCU Take Ionescu în diplomația și viața politică românească, la cumpăna dintre secolul 19 și începutul secolului 20.....	153
Daniela-Amby OSTAFE, Laura-Alexandra OSTAFE, Laurențiu-Norocel OSTAFE Academician Ana Vasilichia Aslan, inventatoarea produsului Gerovital H3 – Realizare de excepție în știința românească.....	171

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Mirela-Adriana ANGHELACHE Scara Richter, celebra scară de măsurare a mărimii cutremurelor. Istoric și descriere.....	193
Emilian M. DOBRESCU, Edith Mihaela DOBRESCU Influența COVID-19 asupra copiilor și tinerilor – Perspective ale organizațiilor internaționale.....	207
Ștefan GHEORGHE Starea de drept și starea de fapt în România anilor 1944–1947. Considerații privind schimbarea formei de guvernământ a României la începutul regimului comunist.....	215
Eugen SITEANU Șapte secole de generare și regenerare a strategiei acțiunilor rapide	227
Tiberiu TĂNASE Puncte de vedere privind asasinarea marelui istoric român Nicolae Iorga, membru al Academiei Române. Implicarea poliției legionare și a Corpului Muncitoresc Legionar (CML) în asasinat.....	237
Narcis ZĂRNESCU Creierul, câteava procente epistemice. O foarte scurtă istorie a neuroștiințelor. Excurs bibliografic.....	249

PERSONALITĂȚI

Gabriela ANDREI, Mircea-Dragomir ANDREI Dr. Carol Paul Karácsonyi la 80 de ani.....	265
--	-----

Ioan Codruț LUCINESCU Mitiță Constantinescu, susținător constant al industrializării României în perioada interbelică.....	283
<u>Marian Traian GOMOIU</u> , Sanda MAICAN, Dumitru MURARIU Două personalități ale biologiei românești – Profesorul Mihai Băcescu și discipolul său, Marian-Traian Gomoiu.....	295
Ioana PETCU, Andreea Florina RADU, Tiberiu TĂNASE Aspecte mai puțin cunoscute din viața și activitatea lui Henri Coandă.....	309
Alin M. OLĂRESCU Nicolae P. Leonăchescu și Julius Natterer, două modele de organizare a memoriei.....	335

VARIA

Ionel Aurelian COTOBAN Durustorum – Constantiniana Daphne, punte peste Dunăre – Cale a sfinților.....	363
--	-----

SEMNAL EDITORIAL, RECENZII

Mirela Adriana ANGHELACHE Maria Boștenaru Dan (ed.): Heritage, Landscape and Restoration of Historical Gardens (Patrimoniul, Peisajul și Restaurarea Grădinilor Istorice).....	373
Mirela-Adriana ANGHELACHE Ioan Munteanu: „Stradele Brăilei”, „Stradele Brăilei II”, „Piața Traian – kilometrul zero. Povestea unei străzi – Regala”	377
Adrian BAVARU Alexandru Ș. Bologa: Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare Marină „Grigore Antipa” Constanța – Repere.....	383
Valentin-Stelian BĂDESCU Mihail-Nicolae Stanca: Mihail Eminescu și adevărul Sfintei Scripturi, Vol. I și II.....	389

Alexandru Ș. BOLOGA

Tiberiu Tănase (coord.): Ovidiu Boureanu, Petru Ștețcu – Democrație vs.

Totalitarism (manual)395

IN MEMORIAM

Viorel BĂDESCU

Dr. Valentin Marin – o viață dedicată profesiei și Comitetului Român de

Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii.....401

Alin M. OLĂRESCU

Valentin Marin – Un militar de carieră și istoric în slujba Comitetului

Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române....417

Eugen SITEANU

Omagiu adus domnului dr. Valentin Marin.....427

Mărturii despre domnul dr. Valentin Marin.....431

ION HELIADE RĂDULESCU, CTITOR AL ȘCOLII ROMÂNEȘTI

Eufrosina OTLĂCAN¹
eufrosinaotl@gmail.com

ABSTRACT: This article pays homage to a great scientific and cultural personality in Romania, the first president of the Romanian Academy, Ion Heliade Rădulescu, who passed away 150 years ago. Disciple of Gheorghe Lazăr, who had been his professor at the first Higher School in Bucharest, Heliade Rădulescu was a political man, an outstanding member of the Revolution of 1848, writer, poet, philologist, editor, founder of the Romanian press.

KEYWORDS: Ion Heliade Rădulescu, president of the Romanian Academy, writer, poet, philologist, editor.

Foto: Ion Heliade Rădulescu (1802–1872)²

Anul acesta s-au împlinit, în 6 ianuarie, 220 de ani de la naștere, iar în 27 aprilie, 150 de ani de la moartea celui care a fost un uriaș al culturii române din vremea sa. În fața Universității din București străjuiesc, în marmură albă, cei trei ctitori de școală românească: Ion Heliade Rădulescu, Gheorghe Lazăr și Spiru Haret. După dezvelirea statuii lui Heliade la 21 noiembrie 1880, Alexandru Vlahuță a scris o poezie pe care o încheie astfel: „Ah, ridică-ți, bard ilustru, din a vremii adâncime /Fruntea-ți plină de

¹ Profesor universitar, membru al Diviziei de Istoria Științei a Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii (CRIFST) al Academiei Române.

² din volumul *Istoria matematicii în România*, vol. 1, pg. 123.

lumină și privește din trecut /Cum te-adoră viitorul, fii tăi cum au făcut /Într-o marmură eternă umbra-ți sfântă să se-nchege /Și cum astăzi ți se-nchină și te-admiră codrul-rege.”

Pentru a scrie despre Ion Heliade Rădulescu, trebuie să începem cu prima școală superioară românească în limba română și creatorul ei, Gheorghe Lazăr, cel care-i va deschide toate drumurile unuia dintre fondatorii Academiei Române, devenit și primul ei președinte.

Gheorghe Lazăr, ardeleanul născut în satul Avrig de lângă Sibiu în anul 1779, a studiat la Cluj filosofia și dreptul, apoi trei ani teologia la Viena, unde și-a însușit și cunoștințe de matematică și inginerie. A fost hirotonisit preot ortodox, dar împiedicat de nimicnicia unor oameni să profeseze la Sibiu, după ce a fost profesor la Institutul teologic nou înființat acolo, unde a și publicat un *Dicționar român-german și Gramatica germano-română pentru tinerimea valahică*, ajunge la București în anul 1816 și devine cunoscut ca inginer topometru. I se va și spune Lazăr inginerul. De aici încolo, numele lui Gheorghe Lazăr se leagă de creația primei școli superioare naționale.

Strădania lui Gh. Lazăr de a deschide o școală românească la București este susținută prin raportul adresat lui Vodă Caragea în 1818, semnat de Mitropolitul Nectarie, Grigore Ghica, Constantin Bălăceanu, Alexandru Mavrocordat și Iordache Golescu. Se scrie în acest raport că se va întocmi „școală românească cu dascăli iscusiți și epistomoniki” (oameni de știință) și că „cercetând ca să găsim pe vreunii din dascălii români care să aibă această știință și să poată învăța pe ucenici chiar în limba noastră cea românească, și altul mai destoinic n-am putut găsi fără pe unul Lazăr, inginer, care a venit acum de curând din părțile Transilvaniei aici într-acest pământ...”.

Gheorghe Lazăr trebuia, mai întâi, „să tălmăcească din limba latinească pre cea românească și apoi să le parodosească ucenicilor” (termenul de student a fost introdus în limba română doar de Ion Heliade Rădulescu în 1839). Tot în raportul către Vodă, se specifică a fi predate de Lazăr aritmetica, „gheografia istoricească pe harte”, geometria „teoreticească” și geometria practică. Tot Lazăr mai preda istoria și filosofia; „la aceste cursuri dascălul patiot trezea în miștile și inimile elevilor săi sentimente patriotice, le insufla acestora respect față de trecutul istoric al poporului nostru și răspândea ideile umanitare ale timpului său” ne spune Andonie în cartea sa privind istoria matematicii în țara noastră.

Școala s-a așezat la mănăstirea Sfântul Sava „în niște odăi ce sunt la altarul bisericii, unde a fost înainte școala elinească”. Astfel se deschide Școala de inginerie hotarnică românească, cu director Gheorghe Lazăr, care publică, cu ocazia deschiderii școlii, *Înștiințare de toată cinstea vredniciei tinerimi*, în care precizează cele 3 cicluri ale școlii: elementar, secundar, universitar.

Ion Heliade Rădulescu, cel mai strălucit elev al școlii lui Lazăr, dar și continuator al acestuia la conducerea școlii, a rămas în Istoria României ca om politic, membru marcant al Revoluției de la 1848 din Țara Românească, membru al guvernului provizoriu și apoi al Locotenenței domnești, l-a păstrat Istoria literaturii române ca scriitor, poet (precursor al poeziei moderne), filolog, iar în istoria culturii române rămâne ca editor și întemeietor al presei în Țara Românească. George Călinescu în al său volum *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (Editura Minerva, 1982) îi dedică 17 pagini, începând cu p. 131, unde scrie: „După D. Cantemir, a doua mare personalitate a literaturii române este fără îndoială I. Eliade Rădulescu, scriitor cu suflet ardent, creator pretutindeni, desfășurat deopotrivă în viață și în artă, înzestrat cu mari însușiri și cu tot atât de mari cusururi. Ieșea din acea obscură pătură de târgoveți care avea să răzbată printre marile familii boierești și să întemeieze România modernă”. Încheind paginile despre Eliade, G. Călinescu scrie: „De n-ar fi trebuit să înceapă totul și să-și cheltuiască energia în lupta pentru formația limbii din învălmășeala căreia nu putea vedea limpede adevărata poezie, Eliade ar fi putut deveni un foarte mare poet”.

Dar I. Heliade Rădulescu și-a cheltuit energia în multe domenii, pe care chiar și Călinescu le amintește în volumul citat. Despre această multiplă și complexă personalitate, încercând să readuc aici în memoria cititorilor doar latura sa de ctitor al învățământului românesc, îmi iau drept ghid minunata carte, la care mă întorc adesea, *Istoria matematicii în România* (vol. 1, Ed. Științifică, București, 1965), a inginerului George Șt. Andonie.

Școlit mai întâi în familie cu dascăl grec, de la 13 ani va frecventa Școala grecească de la Academia Domnească, unde profesor îi este un filolog grec și de unde i se trage numele Eliade; la 16 ani se transferă, împreună cu alți colegi români, la Școala de ingineri hotarnici de la Sfântul Sava, deschisă de Gheorghe Lazăr. Cum G. Călinescu folosește, ca și Andonie, numele de Eliade, așa îl voi mai numi și eu în multe rânduri din cele ce

urmează. La numai 18 ani, Eliade devine asociat al lui Lazăr, pentru a preda aritmetica și geometria, Lazăr păstrându-și să predea trigonometria. În 1821 școala se închide din cauza evenimentelor revoluționare și a ocupației turcești, dar se redeschide în 1822. De acum înainte și până în 1827 Eliade Rădulescu revine profesor, inclusiv director al școlii. El va preda la Sfântul Sava mai multe discipline, printre care: gramatică, matematici, logică, filosofie, retorică, istorie, geografie, topografie. Cunoștea bine limbile latină, franceză, italiană, și ceva spaniolă, traducând lucrări științifice din aceste limbi. Mulți termeni tehnici introduși în limba română i se datoresc lui, dar și lui Gheorghe Lazăr.

Despre modul cum a luat succesiunea lui Lazăr, Eliade povestește într-o scrisoare din 1836 adresată lui Costache Negruzzi, din care preiau doar câteva rânduri din cartea lui Andonie: „M-am pus în mijlocul zidurilor celor dărâmate de la Sfântul Sava, un biet dascăl cu zece lei pe lună, înconjurat de câțiva școlari săraci, horărâți și fanatici în hotărârea lor și am început lecțiile mele de gramatică, până când am sfârșit cu dâșii un curs de matematică și filosofie în limba națională în vreme de șase ani fără să mă întreb ce fac, fără să vie cineva să încurajeze pe școlari. Venea iarna; lemne nicăieri, fiecare școlar aducea câte un lemn de pe unde găsia care era abia în stare să încălzească preajma unei sobe sparte, ce umplea casa de fum și să topească fulgii de zăpadă ce vijelia îi repezea pe ferestrele cele sparte. Tremurând cu mâna pe compas și pe cretă ne făceam lecția și Dumnezeu a binecăuântat ostenele noastre, ce erau niște minuni ale dragostei și hotărârii”. Între elevii de care vorbește Eliade s-au aflat și patru sau cinci moldoveni trimiși de mitropolitul Veniamin Costache să învețe la școala de la București între anii 1824 și 1828.

Pentru prima carte școlară, Eliade trece în anul 1828 la Sibiu și tipărește *Gramatica* sa, iar, întors la București către sfârșitul anului, cumpără de la mănăstirea Mavrogheni și instalează o tipografie, în care va tipări traduceri, scrieri originale, manuale didactice, dar editează în 1829 și primul ziar din Țara Românească: *Curierul românesc*. Aici s-a tipărit prima lucrare de matematică din Țara Românească, *Aritmetica lui I. B. Francoeur, Tradusă și pusă în lucrare în Școala națională din Sf. Sava de I. Eliad, București, 1882. În tipografia lui Eliad*. Tot aici s-a tipărit *Geometria* lui Legendre, tradusă de Petrance Poenaru.

Societatea literară înființată la 1827 de Dinicu Golescu având scopul principal, însă nedeclarat, de emancipare a țării de sub jugul străin, îl are

între membrii săi pe Ion Eliade Rădulescu, care o va folosi ca pe un mijloc de a propaga ideile de înnoire a învățământului. El o vede ca pe o operă națională și scrie despre inițiatorul ei: „La întoarcerea din călătoriile sale din Europa a răposatului Constantin Goleșcu [a murit în 1839] nu întârziară a ne cunoaște. (...) Din ideile noastre puse la un loc și din neputința de a se pune în lucrare, ieși necesitatea de a se forma o nouă societate secretă. Statutele și principiile ei le așezai eu, în anul 1827. Iată aceste principii:

1. Școala din Sfântul Sava să se împlinească și să se înalțe la gradul de colegiu. După modelul acesta să se creeze altul la Craiova.

2. Crearea școalelor normale în capitala fiecărui județ, prin elevii ieșiți din colegii.

3. Crearea școalelor primare în fiecare sat.

4. Fundare de jurnale sau gazete în limba română.

5. Abolirea monopolului tipografic.

6. Încurajarea spre traducțiuni și tipărirea acestora.

7. Stăruirea spre ieșirea din regimul fanariot prin reforme înțelepte sau renoirea primelor instituțiuni ale țării”.

Se știe că multe deziderate nu au fost îndeplinite, altele rezolvate mai târziu, prin legile lui Spiru Haret. De un veac și jumătate, Ion Heliade Rădulescu se odihnește sub crucea din curtea bisericii Mavrogheni din București, lângă frumoasa școală gimnazială care-i poartă numele.

Din fața Universității bucureștene, statuile rămân impozante, mute și privesc mai departe în viitorul pe care și l-ar dori mai sigur.

Bibliografie:

- [1] George Șt. Andonie, *Istoria matematicii în România*, Editura Științifică, București, 1965;
- [2] George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, 1982.

